

על דעת היחיד, הרבים ועל ההשתקה

קהל היעד: חטיבת הביניים ותיכון משך זמן: 45 דקות עד שעה

מבוא למורה:

בדף לימוד זה נביא כמה מקורות, לעיון וללימוד בנושא ניהול מחלוקת. מה בין דעת היחיד ובין החלטות הרבים? כיצד הבינו חז"ל את האופי והמהות של הדעות השונות בהלכה? על השאלה: מה מחירה של השתקת דעה בוויכוח ציבורי? הדיון יהיה בהקשר דתי, לאומי ואזרחי. וייתייחס לסוגיות רלוונטיות ואקטואליות.

דף לימוד

פתיחה:

בשבועות האחרונים עולה השאלה על חופש הביטוי, ועל צנזורה והשתקה. מערכת הבחירות הסוערת בארה"ב הביאה למצב בו קולות מסוימים ואפילו נשיא אמריקאי מצונזרים ולא מקבלים ביטוי בבמות שונות דוגמת טוויטר, פייסבוק, ומרחבים נוספים.

נושא המחלוקת והקולות השונים בויכוח הציבורי וכן שאלת הצנזורה וההשתקה הן נושאים מרכזיים ובסיסיים מאוד הן בעולם הדמוקרטי והן בעולם המחשבה היהודי.

במהלך הלימוד ננסה לבחון של הנושא מכמה היבטים: מהם גבולותיו של חופש הביטוי? מי קובע אותם? והאם ראוי לצנזר או לסלק מהוויכוח הציבורי דעות מתריסות או חריגות? ומה המחירים של התעלמות והשתקה של דעות קצה?

דף לימוד

מסכת עדויות פרק א

מסכת עדויות עוסקת במסורות שונות אודות ההנהגות השונות שהיו בזמן המקדש. בדור יבנה, לאחר פתיחת בית המדרש לכלל הציבור, הזמינו החכמים את כל מי שהייתה לו מסורת כיצד נהגו במקדש לבוא ולהעיד. המשנה עוסקת בשאלה: כיצד מתייחסים לקולות ולדעות השונות?

משנה ו

אמר רבי יהודה:
אם כן,
למה מזכירין את דברי היחיד בין
המרבין לבטלן?
שאם יאמר אדם:
"כך אני מקבל",
יאמר לו:
"מדברי איש פלוני שמעת".

משנה ה

ולמה מזכירין את דברי יחיד בין
המרבין,
הואיל ואין הלכה אלא כדברי
המרבין?
שאם יראה בית דין את דברי היחיד
ויסמוך עליו,
שאין בית דין יכול לבטל את דברי
בית דין חבירו,
עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין.
היה גדול ממנו בחכמה אבל לא
במנין,
במנין אבל לא בחכמה,
אינו יכול לבטל את דברו,
עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין.

דף לימוד

שאלות להעמקה ולדיון:

- הכלל בחז"ל הוא "אחרי רבים להטות" אם כן, מדוע יש ערך בדעת היחיד לפי משנה ה?
 - אילו תנאים נדרשים כדי שבית דין יוכל לבטל החלטה של בית דין שקדם לו?
 - מהם הערכים/ הרציונאל העומדים בבסיס ההיתר על ביטול ההחלטה?
 - לפי רבי יהודה, מדוע מזכירים את דברי היחיד?
 - האם ר' יהודה מסכים עם הנאמר במשנה ה?
 - מדוע לדעתכם יש ערך בהשמעת דעת היחיד במשנה?
 - מה ניתן ללמוד מהיחס של המשנה לדעות יחיד?
- בתלמוד מופיע סיפור על אמורא בשם רבי ירמיה שבמהלך דיון החליטו החכמים לסלק אותו מבית המדרש ולאחר זמן מה החזירו אותו. ננסה להבין מה קרה שם? ומה ניתן ללמוד מסיפורו?

הוצאתו והחזרתו של ר' ירמיה

נשאלה שאלה בבית המדרש, המשנה עוסקת בגזל שנפל מן השובר. הבעלות על גזל זה נקבעת על-פי המרחק בו הוא נמצא מן השובר:

"בתוך חמישים אמה, הרי הוא של בעל השובר; חוץ מחמישים אמה, הרי הוא של מוצאו... מחצה על מחצה, שניהם יחלוקו".

על משנה זו שואל רבי ירמיה: **"רגלו אחת בתוך חמישים אמה ורגלו אחת חוץ מחמישים אמה, מהו?"**

ר' ירמיה לא זוכה בתשובה לשאלתו אבל התלמוד מספר: **"ועל דא אפקוהו לרבי ירמיה מבי מדרשא"** (ועל זה הוציאוהו לר' ירמיה מבית המדרש).

המשך הסיפור:

שלחו ליה שלשה שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהן צריכי למכתב במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי או לא שלח להו אני איני כדאי שאתם שלחתם לי אלא כך דעת תלמידכם נוטה ²שצריכין למכתב במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי ועל דא עיילוהו לרבי ירמיה בבי מדרשא:

דף לימוד

תרגום:

לאחר זמן מה, התעוררה שאלה קשה בבית המדרש וראו החכמים צורך לשלוח את השאלה לר' ירמיה (שקולו כבר אינו נשמע בבית המדרש).

שלחו לו שאלה: **שלושה שישבו בבית דין לקיים את השטר, ומת אחד מהן לפני שחתמו, האם צריכים לכתוב במושב שלושה היינו ואחד איננו?**

שלח להם: אני איני כדאי שאתם שלחתם לי, אלא כך דעת תלמידכם נוטה, שצריכין למכתב לכתוב במושב שלושה היינו ואחד איננו

ובגלל תשובה זו הכניסו חכמים את ר' ירמיה שוב לבית המדרש.

- מדוע לדעתכם הוציאו החכמים את ר' ירמיה מבית המדרש?
- האם בגלל האופי של שאלותיו? הגישה שלו? מדוע היא מאיימת על בית המדרש?
- מדוע לא נהגו חז"ל עם ר' ירמיה כמו שקבעו במסכת עדויות? (במקור הראשון)
- מדוע הם שלחו לו שאלה לאחר שכבר הוציאו אותו מבית המדרש?
- כיצד אתם מבינים את תשובתו של ר' ירמיה?
- מדוע לאור תשובתו החליטו החכמים להחזיר אותו לבית המדרש?
- מה לדעתכם רצו חכמים לומר לנו על בסיפור הוצאתו והחזרתו של ר' ירמיה?
- אילו תובנות ניתן ללמוד מהמקורות באשר מתרבות ההשתקה של דעות מסוימות כיום?